

gens beretninger med Sørensen og Vilby-refleksioner.

Der er tale om en mand, født 1906, der kom under værgerådet som 7-årig på grund af vanrøgt. Han blev sendt til Viborg, til et plejehjem, hvorfra han sammen med 15-20 andre fra et stort lokale blev udleveret til liebhavere. Dette er en så usædvanlig måde at blive placeret i et privat plejehjem på, at man nok gad have set en note her.

I et kommenterende afsnit efter dette erindringsstykke »Børneforsorg i gamle dage« skrives der om, hvor slemt det hele var; f.eks. svæver bogens forfattere i den vildfarelse, at værgerådene skulle *straffe*. De skulle vel nærmest det modsatte, nemlig arbejde for, at børn ikke blev hjemfalden til straf. Hos medlemmerne af værgerådene mener forfatterne ikke, at de stakels børn kunne vente megen støtte eller medlidenhed, for det var folk, der havde deres på det tørre. Til dette er at sige, at byrådene indvalgte mange sande børnevenner i værgerådene, f.eks. i Århus Peter Sabroes kampfælle, husmandssønnen Marius Simonsen, redaktør af Demokraten. Sådant kunne man blive ved, men det er ikke ulejligheden værd. De kommenterende afsnit nærmer sig momentvis urimeligheder (den negative holdning over for kristelig velgørenhed, fra hvilken så at sige hele vort sociale apparatur er udsprunget) eller det rene nonsens (s. 50, hvor sprutten er på tapetet). Blandt bogens billeder af social ulykke virker et par fra Det kongelige bibliotek så opstillede, at man nok gad se dem underkastet kildekritik.

Ib Gejl

Jörn-Peter Leppien: *Martin Rade und die deutsch-dänischen Beziehungen 1909-1929*. (Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins Bd. 77. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster 1981).

Martin Rade (1857-1940) var professor i teologi i Marburg, i årtierne før første verdenskrig var han især kendt som redaktør af tidsskriftet »Die christliche Welt«. Her fremkom i 1909 en række artikler af cand. teol. Johannes Tiedje om »Tilstandene i Nordslesvig«, som indeholdt et flammende angreb på den officielle fortyskningspolitik. Tiedje påpegede de uheldige moralske følger af de tvivlsomme midler, der blev bragt i anvendelse for at få de danske nordslesvigere gjort til tyskere. Artiklerne vakte stor opmærksomhed, men fremkaldte mere kritik end tilslutning; langt de fleste tyskere fandt myndighedernes fremfærd ret og rimelig, og mange ønskede skrapere midler bragt i anvendelse. For at modvirke den ensidige måde, hvorpå den tyske presse behandlede nordslesvigske emner, udgav Martin Rade 1910-11 en særlig »Grenzmarkenkorrespondenz«. Heri blev der også rettet skarp kritik mod lederne af den samlende tyske organisation »Deutscher Verein für das nördliche Schleswig«. Denne organisation udøvede et sandt meningstyranni over for dem, der enten fandt den tyske politik uheldig, fordi den ikke kunne føre til det ønskede resultat, eller som Martin Rade fandt den uretfærdig og uværdig for den tyske kulturnation.

Jörn-Peter Leppien gør omhyggeligt

rede for Martin Rades »Werdegang«, både politisk og teologisk, og han har sat sit arbejde ind i en teoretisk ramme, kendetegnet ved begrebet »fredsforskning«, nærmere betegnet den historiske fredsforskning, en retning som kun er lidet udbredt i landet Slesvig-Holsten, og som ikke er særlig populær, fordi konsekvensen bliver en hård kritik af den tyske politik, der blev ført af de magtberusede tyske myndigheder mod Danmark og danskerne mellem 1864 og 1918. Man må anerkende det mod, Jörn-Peter Leppien lige som sin helt Martin Rade har lagt for dagen ved at gå mod strømmen. Vel er det almindeligt, at tyske historikere nu kritiserer den tyske politik og især den sproganordning af 1888, hvorved det danske sprog blev fortrængt fra de nordslesvigske landsbyskoler. Forordningen fremkaldte kraftige danske modaktioner, og tyskerne anser den for at være en »dumhed«, men de lader som regel spørgsmålet om den var en uretfærdighed ubesvaret. Martin Rade anså den for uretfærdig, men andre som samtidig med ham kritiserede den og de anvendte metoder mod danskheden, f.eks. pastor Johannes Schmidt, fandt forordningen og metoderne uhensigtsmæssige. Det er en af Jörn-Peter Leppiens fortjenester at stille Rade og pastor Schmidt over for hinanden og vise, at pastor Schmidt med sin »fredsforening« ville søge at opnå Nordslesvigs fortykning med andre taktiske midler. Målet var det samme for ham som for myndighederne. Navnet »fredsforening« gav mange den opfattelse, at pastor Schmidt var pacifist, intet lå ham fjernere end pacifismen, han var konservativ-nationalistisk i sin grundanskelse, men han havde blik for de svage sider ved den officielle tyske politik. Som alle andre tyskere dengang ønskede Martin Rade at bevare Nordslesvig for Tyskland, men

hvor andre ville bekæmpe de danske eller udkonkurrere dem, ønskede han, at de i frihed måtte udfolde deres kulturelle liv i forbindelse med udviklingen i Danmark. En sådan politik mente han det store og stærke Tyskland havde råd til.

Efter genforeningen viste modsætningen mellem Rade og pastor Schmidt sig på ny, idet Rade ikke kunne acceptere Schmidts krav om grænseflytning. Med året 1929 slutter fremstillingen og her er blot at nævne, at Rade var en skarp kritiker af nazismen; i 1933 blev han afskediget som professor uden pension. Han døde – næsten symbolsk – den 9. april 1940.

Leppien har indledt sin afhandling med et citat af den afdøde forbundspræsident Gustav Heinemann, der havde peget på, at det ikke var nok blot at pleje traditionerne, men at man måtte spørge, hvilken tradition det nye Tyskland skulde knytte sig til. Leppien har ved at fremdrage Martin Rades indsats søgt tilknytning til en tradition repræsenteret af en ædel og fornem personlighed, en tradition som også Gustav Heinemann havde forbindelse med. Man må ønske denne tradition en rig blomstring i tysk folkeliv. Jörn-Peter Leppien har gjort sig meget fortjent ved at fremdrage netop denne side af det dansk-tyske samspil.

Troels Fink

Poul Hartling: *Bladet i bogen. Erindringer 1914-1964* (Gyldendal, 1980). 187 s. ill.

Ikke ubegrundet er dette første bind af tidligere statsminister Poul Hartlings erindringer blevet en salgssucces. Hartling er stadig en kendt personlighed, han skriver godt, og han er åben. Poul Hartling voksede op på Amager. Hans forældre var lærere, der skabte et levende og godt hjem for de to børn.